

**De relatie tussen de boodschappen die jongeren krijgen
vanuit hun omgeving over alcohol en hun alcoholgebruik**

Milou Hegeman & Andrée Sekreve

**De relatie tussen de boodschappen die jongeren krijgen vanuit hun
omgeving over alcohol en hun alcoholgebruik**

*Een onderzoek naar boodschappen over alcohol afkomstig van de supermarkt,
de horeca, ouders, school, vrienden en de straat binnen de Gemeente Delft*

Milou Hegeman & Andrée Sekreve
23 juni 2014

Bachelorthesis Pedagogische Wetenschappen
Universiteit Utrecht

Begeleider: Dr. Chris Baerveldt

Abstract

Naar aanleiding van schadelijk alcoholgebruik onder de Nederlandse jeugd is er sinds 1 januari 2014 een nieuwe alcoholwet ingesteld, deze wet verbiedt jongeren onder de 18 jaar om alcohol te drinken en te kopen. Met een vragenlijst onder 92 jongeren van 15 t/m 18 jaar is op een middelbare school binnen de Gemeente Delft, de relatie tussen boodschappen uit de omgeving over alcohol die jongeren ontvangen en hun daadwerkelijke alcoholgebruik onderzocht. Het bleek dat onder deze jongeren veel alcohol werd gedronken. Het waren vooral de positieve boodschappen over alcoholgebruik, namelijk: ‘alcohol is lekker’ en ‘alcohol is gezellig’, die jongeren ontvingen vanuit de omgeving die positief significant samenhangen met hun alcohol gebruik. Zij ontvingen ook negatieve boodschappen maar deze hingen echter nauwelijks significant samen met hun alcoholgebruik. Het leek zo te zijn dat de positieve boodschappen meer opgevangen werden door jongeren en hen meer beïnvloedden in hun alcoholgebruik. De boodschappen afkomstig van ouders en vrienden hingen het meest positief significant samen met alcoholgebruik. Een verklaring hiervoor is dat deze systemen de meest directe invloed hebben op deze jongeren omdat ze dichtbij staan. Verder bleek dat de jongeren na invoering van de nieuwe wet over het algemeen evenveel alcohol dronken als voor de nieuwe wetgeving. Daarbij werd er nauwelijks gecontroleerd op identiteitsbewijs in de horeca als zij alcohol wilden kopen. Alleen het verbieden van alcoholgebruik onder een bepaalde leeftijdsgrens lijkt dus niet voldoende te zijn om het gedrag van jongeren wat betreft alcoholgebruik te veranderen. De invloed van boodschappen uit de omgeving spelen ook een belangrijke rol in het al dan niet slagen van preventie van schadelijke alcoholgebruik.

Inleiding

De Nederlandse jeugd drinkt massaal alcohol en begint hier over het algemeen vroeg mee. Zo is 39 procent van de jongeren tot 17 jaar al eens dronken geweest, heeft 83 procent van de jongeren onder de 15 jaar al eens alcohol gedronken, en is de gemiddelde leeftijd dat jongeren beginnen met drinken ongeveer 13,1 jaar (Verdurmen, Monshouwer, Dorsselaer, Lokman, Vermeulen-Smit, & Volleberg, 2012). Dit is zorgwekkend omdat uit wetenschappelijk onderzoek blijkt dat het drinken van alcohol op jonge leeftijd schadelijk is voor de ontwikkeling en gezondheid van jongeren (Hingson & Zha, 2009; DeWit, Adlaf, Offord, & Ogborne, 2000). Als jongeren tijdens de vroege adolescentie (11 tot 14 jaar) beginnen met het drinken van alcohol hebben zij een verhoogd risico op het ontwikkelen van een alcoholverslaving. Deze verhoogde kans blijft aanhouden tot het 18de levensjaar (Hingson & Zha, 2009; DeWit, et al., 2000). Daarnaast vertonen jongeren in de vroege adolescentie meer onbedoeld schadelijk gedrag, zoals agressie, richting zichzelf en anderen dan leeftijdgenoten die geen alcohol drinken (Hingson & Zha, 2009) We kunnen dus spreken van schadelijke effecten van alcoholgebruik voor zowel de jongeren zelf en de directe omgeving. De schadelijke gevolgen van alcoholgebruik onder jongeren worden door de Nederlandse overheid als probleem gezien (Rijksoverheid, 2014). Daarbij is er steeds meer media en maatschappelijke aandacht voor dit probleem (Verdurmen et al., 2012).

Sinds 1 januari 2014 is een nieuwe drank- en horeca wet ingevoerd. Deze wet verbiedt jongeren onder de 18 jaar om alcohol te nuttigen, te kopen of bij zich te dragen in publiekelijk gebied. Ook mag er in de horeca en in winkels geen alcohol meer verkocht worden aan jongeren onder de 18 jaar (Rijksoverheid, 2014). In deze wet staat dat het toezicht en de handhaving van deze wet onder de gemeentes valt. Om dit te kunnen realiseren dienen gemeentes voor juli 2014 een handhavingsplan te maken. In dit plan wordt opgenomen welke acties worden genomen ter preventie van alcoholgebruik onder de 18 jaar, hoe dit

gehandhaafd wordt en wat de behaalde resultaten zijn van de nieuwe drank- en horecawet (Rijksoverheid, 2014). Deze wet heeft als doel om het gedrag van jongeren, wat betreft het drinken van alcohol, te veranderen en zo schadelijk alcoholgebruik onder jongeren te verminderen. De wet geeft een boodschap over alcoholgebruik aan jongeren. Deze komt tot uiting in de handhaving van de wet, bijvoorbeeld tijdens het controleren op identiteitskaart in de supermarkt en/of in de horeca als jongeren alcohol willen kopen. Naast deze boodschappen ontvangen jongeren diverse andere boodschappen vanuit de omgeving die hen beïnvloeden in hun alcoholgebruik.

Dit onderzoek richt zich op deze boodschappen, afkomstig uit de omgeving, die jongeren krijgen over alcoholgebruik. Het onderzoek vindt plaats in de Gemeente Delft, een stad met ongeveer 100,000 inwoners, waaronder veel jongeren en studenten (CBS, 2008). Er wordt antwoord gegeven op de volgende onderzoeksvragen:

- Wat is de ernst, aard en omvang van alcoholgebruik onder jongeren?
- Welke boodschappen krijgen jongeren over alcoholgebruik uit hun omgeving?
- Wat is de relatie tussen deze boodschappen en het daadwerkelijk alcoholgebruik?

Ernst, aard en omvang van alcoholgebruik onder de Nederlandse jeugd

Tijdens de adolescentieperiode komen de meeste jongeren voor het eerst in aanraking met alcohol en gaan zij hiermee experimenteren (Brown & Tapert, 2004; DeWit et al., 2000). In de meeste Europese samenlevingen, zoals ook in Nederland, is het drinken van alcohol sociaal geaccepteerd (Sharpe & Lowe, 1989). Zo wordt alcohol drinken, bijvoorbeeld op feestjes, als gezellig ervaren en wordt het experimenteren met alcohol als onschuldig en horende bij de adolescentiefase gezien (Sharpe & Lowe, 1989). Er wordt onder de Nederlandse jeugd dan ook massaal gedronken. In groep zeven en acht van de basisschool, voordat we zelfs nog van adolescentie spreken, heeft ruim een derde van de kinderen al eens alcohol gedronken. Als de jongeren naar de middelbare school gaan dan stijgt dit aantal snel.

De meeste jongeren beginnen met regelmatig drinken voor hun 16de levensjaar (van Hasselt, 2010). Tot het 14de levensjaar drinken de meeste jongeren nog thuis. Nadat zij ouder worden en meer uitgaan, vindt hun alcoholgebruik vooral plaats in discotheken en cafés.

Als er onderscheid wordt gemaakt in sekse, drinken jongens over het algemeen meer en vaker alcohol dan meisjes (Monshouwer, Verdurmen, van Dorselaer, Smit, Gorter, & Vollenberg, 2008). Naarmate de jongeren ouder worden, wordt dit verschil groter. Meisjes gaan naarmate ze ouder worden over het algemeen minder drinken en bij jongens blijft dit aantal gelijk of stijgt de hoeveelheid alcoholgebruik (Monshouwer et al., 2008). Als er gekeken wordt naar verschillende opleidingsniveaus drinken jongeren met een lager opleidingsniveau over het algemeen meer dan jongeren met een hoger opleidingsniveau (Monshouwer et al., 2008; Schrijvers & Schuit, 2010).

De schadelijke effecten van alcoholgebruik

Het drinken van alcohol op jonge leeftijd wordt in Nederland, over het algemeen, gezien als “het onschuldig experimenteren” dat bij de adolescentiefase hoort (DeWit et al., 2000). Uit onderzoek blijkt echter dat hoe vroeger jongeren beginnen met het drinken van alcohol, hoe meer kans zij zullen hebben op latere problemen met alcoholgebruik zoals bijvoorbeeld alcoholverslaving (DeWit et al., 2000; Hingson & Zha, 2009). Probleemdrinken en verslaving aan alcohol komt in Nederland onder de hele bevolking dan ook het meeste voor onder jongeren tussen de 16 en 24 jaar (Valkenberg, 2010). Verder is uit onderzoek gebleken dat de nog niet geheel ontwikkelde hersenen van jongeren extra kwetsbaar zijn voor de schadelijke invloeden die alcohol kan hebben (Zeigler, Wang, Yoast, Dickinson, McCaffree, Robinowitz, & Sterling, 2005). Tot slot is er een negatieve relatie gevonden tussen het drinken van alcohol en schoolprestaties, spijbelen en schooluitval (Bachman, 2008).

Naast schade op de lange termijn kan alcoholgebruik ook directe schade toebrengen aan de gezondheid en ontwikkeling van jongeren. Deze directe schade wordt toegebracht als

jongeren in korte tijd veel alcohol drinken. In onderzoek wordt vaak de term: “Binge drinking” genoemd (Van Wersch & Walker, 2009). Dit houdt in dat jongeren op één avond binnen twee uur meer dan vijf drankjes drinken. Jongeren hebben tijdens binge drinking vaak de intentie om dronken te worden (Hingson & Zha, 2009; Stolle, Sack & Tomasius, 2009; Van Wersch & Walker, 2009). De directe nadelige gevolgen van binge drinking voor de gezondheid kunnen zeer ernstig zijn. Binge drinking kan namelijk leiden tot alcoholintoxicatie (Stolle et al., 2009). Jongeren met een alcoholintoxicatie worden opgenomen in het ziekenhuis, soms met een fatale afloop. In de periode van 2003 tot 2008 is er in Nederland een stijging van 280% geweest onder jongeren van 15 t/m 19 jaar die met een alcoholintoxicatie in het ziekenhuis werden opgenomen (van Hasselt, 2010). Op de lange termijn kan binge drinking leiden tot angstige en depressieve gevoelens bij jongeren (Theunissen, Jansen, & van Gestel, 2011). Het vroeg beginnen met drinken van alcohol kan dus een nadelig effect hebben op de ontwikkeling en gezondheid van jongeren op de korte en lange termijn.

Oorzaken van alcoholgebruik

Ondanks de schadelijke effecten die alcohol kan hebben op de gezondheid van jongeren wordt er toch massaal gedronken onder de Nederlandse jeugd (Verdurmen et al., 2012). Een verklaring hiervoor is dat de eerste effecten van alcohol drinken voor jongeren vaak plezierig zijn (Valkenberg, 2010). In de nog niet geheel ontwikkelde hersenen van jongeren wordt tijdens het drinken van alcohol namelijk het hersengebied voor het ontvangen van beloningen geactiveerd, waardoor zij een ontspannen en plezierig gevoel ervaren. Jongeren zullen als gevolg opnieuw alcohol willen drinken om dit fijne gevoel weer te beleven. Zij zullen echter steeds meer alcohol nodig hebben om hetzelfde effect te bereiken (Valkenberg, 2010).

Naast het plezierige effect dat alcoholgebruik op de hersenen heeft geven jongeren zelf verschillende redenen om hun alcoholgebruik te verklaren (Kloep, Hendry, Ingebrigtsen,

Glendinning, & Espnes, 2001). Zo noemen zij bijvoorbeeld: uit verveling, omdat ze zich meer ontspannen voelen tijdens het contact met leeftijdsgenoten (vooral van het andere geslacht), omdat ze zich onder druk gezet voelen door hun vriendengroep en door voorbeeldgedrag van rolmodellen zoals ouders, of andere belangrijke volwassenen (Kloep et al., 2001). Daarnaast bleek uit een review over redenen voor alcoholgebruik, dat alcoholgebruik als coping strategie gebruikt wordt om angst- en spanningsproblemen op te lossen. Het bleek dat jongeren die alcohol dronken als coping strategie meestal ook meer alcohol dronken en meer problemen hadden met alcoholgebruik dan jongeren die alcohol dronken uit sociale overwegingen, bijvoorbeeld om zich zekerder te voelen tijdens contact met leeftijdsgenoten (Kuntsche, Knibbe, Gmel, & Engels, 2005).

Uit een andere review bleek dat er onderscheid te maken is tussen sekse en leeftijdscategorie als het gaat om redenen voor alcoholgebruik (Kuntsche, Knibbe, Gmel, & Engels, 2006). Meisjes in de vroege adolescentie drinken vaker alcohol om met hun problemen om te gaan dan jongens. In tegenstelling tot in de late adolescentie waar juist meer jongens dan meisjes alcohol drinken om met problemen om te kunnen gaan (Kuntsche et al., 2006). Daarnaast bleken vooral jongens in de late adolescentie alcohol te drinken om zich goed te voelen, om risico's op te zoeken en zich meer op hun gemak te voelen in sociale situaties (Kuntsche et al., 2006). Een kanttekening bij de besproken redenen is, volgens de onderzoekers, dat er vooral onderzoeken besproken worden die zijn uitgevoerd in Noord Amerika (Kuntsche et al., 2006). Hoewel de eerder besproken resultaten uit Europees onderzoek naar redenen voor alcoholgebruik gedeeltelijk overeenkomen (Kloep et al., 2001), bijvoorbeeld dat jongeren drinken om zich op hun gemak te voelen, is het de vraag of de resultaten uit deze studies gegeneraliseerd kunnen worden naar de Nederlandse samenleving.

Naast het maken van onderscheid in sekse en leeftijd verschil oplevert in redenen voor alcoholgebruik kan er ook onderscheid gemaakt worden in de persoonlijkheid. Zo bleek uit

onderzoek dat er een verband is gevonden tussen het hebben van een psychische stoornis zoals bijvoorbeeld: ADHD en problemen met alcoholgebruik (Pumariega, Rodriguez, & Kilgus, 2004). Jongeren zijn zich zelf vaak niet bewust van de invloed die hun persoonlijkheid kan hebben op hun alcoholgebruik (Kuntsche et al., 2006).

Boodschappen vanuit de omgeving over alcoholgebruik

Naast dat oorzaken voor alcoholgebruik kunnen liggen binnen de persoonlijkheid van jongeren zijn er ook verschillende omgevingsfactoren die het alcoholgebruik van jongeren beïnvloeden zoals ouders, leeftijdsgenoten en/of vrienden, maar ook de overheid en de media door middel van bijvoorbeeld alcoholreclames en wetgeving. Jongeren krijgen dus diverse boodschappen vanuit de omgeving over alcoholgebruik. Deze invloeden vanuit de omgeving zijn allen bepalend voor de attitude die jongeren ontwikkelen ten overstaande van het drinken van alcohol en hoe zij hier vervolgens naar kunnen en zullen handelen (Bronfenbrenner, 1994; Hawkins, Catalano, & Miller, 1992).

De vanaf 1 januari 2014 ingestelde wetgeving is een voorbeeld van een boodschap uit de omgeving. Deze wet is ingesteld om schadelijk alcoholgebruik onder jongeren te voorkomen en tegen te gaan (Rijksoverheid, 2014). Deze wet wil het gedrag van de jongeren veranderen door hen een restrictie op te leggen. Naast het verbieden van gedrag zijn er meerdere manieren om gedrag te kunnen veranderen. Het ASE model is een sociaal psychologisch gedragsveranderingsmodel dat inzicht geeft in potentiële oorzaken van gedrag en daarnaast inzicht kan geven in hoe gedrag veranderd kan worden (Brug, van Assema, & Lechner, 2012).

Binnen dit model wordt uitgegaan van drie determinanten, de gedragsverklarende factoren. Een van deze determinanten is attitude, de kennis en de houding die een persoon heeft tegenover bepaald gedrag (Ajzen, 2001). Bijvoorbeeld de mening die jongeren hebben over alcoholgebruik en de houding die zij wat betreft alcoholgebruik aannemen. Een andere

determinant is sociale invloed, dit houdt in tot in hoeverre er sociale druk en/of steun vanuit de omgeving ervaren wordt om bepaald gedrag uit te voeren (Brug et al., 2012). Deze determinant kan vergeleken worden met de boodschappen die jongeren uit hun omgeving ontvangen over alcoholgebruik. De laatste determinant is eigen effectiviteitsverwachting, de inschatting die een persoon heeft over zijn vaardigheden om het gedrag uit te voeren (Brug et al., 2012). Bijvoorbeeld of jongeren de vaardigheden verwachten te bezitten om de verleiding tot alcoholgebruik te weerstaan. Naast de besproken gedragsdeterminanten zijn er externe factoren te noemen die de intentie tot het uit te voeren gedrag beïnvloeden. Dit zijn factoren die gedrag moeilijker of juist makkelijker om uit te voeren maken (Brug et al., 2012). Een voorbeeld van een externe factor die alcoholgebruik belemmert is de controle op identiteitsbewijs als jongeren alcohol willen kopen in de horeca of in de supermarkt. De gedragsdeterminanten en de externe factoren beïnvloeden de intentie die jongeren hebben om bepaald gedrag wel of niet uit te voeren (Brug et al., 2012). Bij het uitvoeren van gedrag speelt onder andere de invloed van de omgeving dus een belangrijk rol.

Volgens het ecologische model van Bronfenbrenner kan de omgeving waarin jongeren zich ontwikkelen verdeeld worden in verschillende systemen (Bronfenbrenner, 1994). Het systeem dat het meest dichtbij de jongere staat is het microsysteem, het gezin. Daarnaast is er het mesosysteem, bestaande uit onder andere de school en vrienden. Het exosysteem bestaat uit bijvoorbeeld de horeca en de supermarkten in de buurt waar jongeren wonen. Het macrosysteem is het allergrootste overkoepelende systeem bestaande uit bijvoorbeeld de overheid, de media en de cultuur. Boodschappen uit dit systeem komen tot uiting in bijvoorbeeld wetgeving en alcoholreclames (Bronfenbrenner, 1994). Volgens het model van Bronfenbrenner (1994) beïnvloeden verschillende risico en beschermende factoren binnen de systemen de ontwikkeling van jongeren wat betreft alcoholgebruik. Jongeren krijgen, door

de invloed van deze factoren, vanuit hun omgeving verschillende positieve en negatieve boodschappen over alcoholgebruik.

Boodschappen vanuit het microsysteem

Uit onderzoek is gebleken dat ouders die een autoritatieve opvoedingsstijl hanteren, dat wil zeggen duidelijke regels en grenzen stellen maar daarnaast open staan voor de inbreng van het kind, hun kinderen daarmee beschermen tegen schadelijk alcoholgebruik (Wills & Yaeger, 2003). De onderzoekers suggereren dat dit komt doordat jongeren die op een autoritatieve manier worden opgevoed leren om hun gedrag te reguleren en hun impulsen te beheersen (Wills & Yaeger, 2003). Uit longitudinaal onderzoek is gebleken dat jongeren van ouders die een autoritatieve opvoedingsstijl hanteren minder alcohol drinken op hun 14de jaar dan jongeren van ouders die zich niet bemoeien met het alcoholgebruik van hun kinderen. Dit verschil was vijf jaar later nog te zien (Adalbjarnardottir & Hafsteinsson, 2001). Verder blijkt dat als een gezin vijf of meer dagen in de week samen eet, dit beschermend werkt tegen schadelijk alcoholgebruik door jongeren. De onderzoekers suggereren dat dit komt doordat jongeren en ouders tijdens de gesprekken die zij bij het eten met elkaar voeren een goede relatie met elkaar opbouwen en zo op de hoogte blijven van de inhoud van elkaars leven. Jongeren zullen zo eerder adviezen van hun ouders over alcoholgebruik aannemen (Eisenberg, Neumark-Sztainer, Fulkerson, & Story, 2008).

De boodschappen die ouders aan hun kinderen geven over alcoholgebruik, kunnen naast als een beschermende factor ook werken als een risicofactor voor schadelijk alcoholgebruik onder jongeren. Als ouders zelf veel alcohol gebruiken kan dit samenhangen met minder regels en controle en meer conflicten binnen een gezin. Dit kan ervoor zorgen dat jongeren zelf ook veel alcohol gaan gebruiken (Wills, Sandy, Yaeger, & Shinar, 2001). Verder is er een positieve relatie gevonden tussen alcoholgebruik van ouders en het ontstaan van een moeilijk temperament bij hun kinderen. Jongeren met een moeilijk temperament zijn

vervolgens meer vatbaar voor schadelijk alcoholgebruik omdat zij bijvoorbeeld minder zelfcontrole hebben (Wills et al., 2001).

Boodschappen vanuit het mesosysteem

Naast dat ouders jongeren kunnen beïnvloeden in hun alcoholgebruik ervaren jongeren nog andere sociale invloed, namelijk die van leeftijdsgenoten. Tijdens de adolescentie neemt het contact met leeftijdsgenoten toe en daarmee ook de invloed die leeftijdsgenoten hebben op jongeren (Brendgen, Vitaro, & Bukowski, 2000). Jongeren kunnen tijdens de adolescentiefase sociale druk en of sociale steun ervaren om alcohol te drinken (Borsari & Carey, 2005; Brug et al., 2012). Vriendengroepen waarin overmatig alcoholgebruik een norm is, zijn een risicofactor voor schadelijk alcoholgebruik omdat jongeren in zo'n groep druk op elkaar uitoefenen om alcohol te drinken (Borsari & Carey, 2005). Vriendengroepen waarin alcoholgebruik geen norm is kunnen juist een beschermende factor zijn tegen schadelijk alcoholgebruik (Fergusson et al., 2002).

Naast vrienden neemt ook de school een belangrijke plaats in binnen het mesosysteem, omdat jongeren veel tijd doorbrengen op school (Bronfenbrenner, 1994). Wat betreft alcoholgebruik wordt er op scholen, veelal in de vroege adolescentie, voorlichting gegeven om schadelijk alcoholgebruik onder jongeren tegen te gaan (Tobler, Roona, Ochsborn, Marshall, Streke, & Steckpole, 2000). Onderzoek is niet eenduidig in de bewezen effectiviteit van voorlichting. Er kan echter wel een onderscheid gemaakt worden in aspecten die de effectiviteit bevorderen (Tobler et al., 2000). Voorlichting die in de vorm van een lezing wordt gegeven is het minst effectief. Deze voorlichtingen zijn vaak kortdurend of eenmalig en geven informatie aan jongeren, gericht op kennisvergroting (Tobler et al., 2000). Voorlichting die gegeven wordt over een langere periode en als doel heeft om op een interactieve manier interpersoonlijke vaardigheden te vergroten is het meest effectief (Hawkins et al., 1992; Tobler et al., 2000)

Boodschappen vanuit het macrosysteem

Uit een review van 13 longitudinale studies blijkt dat het zien van alcoholreclame positief samenhangt met de alcoholconsumptie van jongeren (Anderson, de Bruijn, Angus, Gordon, & Hastings, 2009). Daarnaast is er bij blootstelling aan alcoholreclame op een jonge leeftijd een verhoogde kans op schadelijk alcoholgebruik (Collins, Ellickson, Offord, & Ogborne, 2000). Verschillende vormen van reclame hebben echter een andere impact. Reclame die vaak op televisie komt heeft meer effect dan bijvoorbeeld alcoholreclame op kleding (Collins et al., 2000). Niet alleen doelbewuste reclame voor alcohol heeft effect op de alcoholconsumptie van jongeren. Het kijken naar films waarin alcohol gedronken wordt kan ook zorgen dat jongeren alcohol willen gaan drinken (Engels, Hermans, Baaren, Hollestein, & Bot, 2009). Jongeren die een film kijken waarin alcohol wordt gedronken, drinken gemiddeld anderhalf glas alcohol in een uur meer in vergelijking met jongeren die een film kijken waarin geen alcohol wordt gedronken (Engels et al., 2009).

Naast alcoholreclame is wetgeving, zoals al eerder genoemd, ook een voorbeeld van een boodschap uit het macrosysteem. Er is vooral in de Verenigde Staten onderzoek gedaan naar in hoeverre het instellen van een minimumleeftijd schadelijk alcoholgebruik onder jongeren daadwerkelijk tegengaat. Uit meerdere studies blijkt dat deze maatregel effectief kan zijn in het tegengaan van schadelijk alcoholgebruik onder jongeren (Brand, Saisana, Rynn, Pennoni, & Lowenfels, 2007; Komro & Toomey, 2002; Toomey, Lenk, Nelson, & Jones, 2013). Uit deze onderzoeken bleek vooral dat het aantal verkeersongelukken gemaakt door jongeren onder invloed van alcohol waren afgenomen. Er was echter een voorwaarde voor effectiviteit, namelijk het consequent invoeren en naleven van de wet. Concreet betekent dit controle vanuit de omgeving, bijvoorbeeld het controleren op identiteitsbewijs tijdens het kopen van alcohol in de supermarkt of in de horeca (Brand et al., 2007; Komro & Toomey, 2002; Toomey et al., 2013).

Conclusies en consequenties voor het onderzoek

Vanuit de verschillende omgevingssystemen ontvangen jongeren boodschappen over alcoholgebruik. Uit het theoretisch kader blijkt dat boodschappen die jongeren beïnvloeden in hun alcoholgebruik niet alleen gesproken boodschappen zijn maar ook voorbeeldgedrag, zoals van ouders en vrienden. In dit onderzoek wordt de samenhang van deze boodschappen uit de omgeving, vanuit de verschillende systemen, met het daadwerkelijk alcoholgebruik van de jongeren onderzocht. Het gaat hierin om de perceptie van de boodschappen door de jongeren. Er zullen per omgevingsstelsel, onderverdeeld in: supermarkt, horeca, ouders, vrienden, straat en school/docenten, zeven dezelfde boodschappen worden bevroegd waarbij onderscheid gemaakt wordt in positieve boodschappen zoals: ‘alcohol is lekker’ en negatieve boodschappen zoals: ‘alcohol is niet goed voor je’. Deze manier van bevroeden helpt naast bij het inzicht krijgen in de samenhang van de boodschappen met het alcoholgebruik ook bij welk stelsel als boodschapper de meeste samenhang geeft met alcoholgebruik. Het is op deze manier mogelijk om de systemen en de impact van de boodschappen onderling met elkaar te vergelijken. De verwachting is dat jongeren meer gaan drinken als zij positieve boodschappen krijgen over alcohol en dat zij minder gaan drinken na het krijgen van negatieve boodschappen. Daarnaast is de verwachting dat jongeren de meest positieve boodschappen ontvangen over alcohol van vrienden en horeca, in tegenstelling tot ouders waarvan verwacht wordt dat zij vooral negatieve boodschappen over alcohol geven.

Methode

Dit onderzoek naar de relatie tussen de boodschappen die jongeren krijgen vanuit hun omgeving over alcoholgebruik en hun daadwerkelijke alcoholgebruik, naar aanleiding van de nieuwe alcoholwetgeving, is uitgevoerd op een openbare middelbare school in de Gemeente Delft. Aan dit onderzoek hebben 92 respondenten deelgenomen, verdeeld over vijf klassen.

Alle respondenten volgden HAVO of VWO onderwijs op deze middelbare school. De benaderde respondenten waren tussen de 15 en 18 jaar.

De respondenten zijn benaderd door de onderzoekers via een leerkracht die werkzaam is op deze middelbare school in Delft. Er is tijdens de lessen in alle vijf de klassen een vragenlijst afgenomen. Tijdens het afnemen van de vragenlijst is ervoor gezorgd dat de jongeren de tafels uit elkaar schoven zodat zij niet met elkaar konden overleggen tijdens het invullen. De afgenomen vragenlijst (zie bijlage) bestond uit 18 meerkeuze vragen.

De inhoud van de vragenlijst is gebaseerd op de operationalisering van de afhankelijke variabele 'het daadwerkelijke alcoholgebruik' en de onafhankelijke variabele 'de boodschappen die jongeren krijgen vanuit hun omgeving over alcohol'. De afhankelijke en onafhankelijke variabelen zijn geoperationaliseerd naar meetbare items en deze zijn op betrouwbaarheid geanalyseerd door middel van Cronbach's alfa. De afhankelijke variabele, daadwerkelijk alcoholgebruik, is geoperationaliseerd naar de volgende items: hoeveelheid alcohol, de manier hoe de jongeren aan alcohol kwamen, welke soort alcoholische dranken ze dronken en de plekken waar ze dronken, of de jongeren dronken zijn geweest in het afgelopen jaar en wat de redenen zijn voor het drinken van alcohol, verdeeld over 35 items ($\alpha = .67$). De onafhankelijke variabele, de boodschappen die jongeren krijgen vanuit hun omgeving over alcoholgebruik, is bevraagd door middel van stellingen. Deze stellingen zijn per omgevingssysteem bevraagd door middel van een Likert schaal, verdeeld over 42 items ($\alpha = .84$). Verder zijn er drie aparte vragen gesteld om te achterhalen of jongeren gecontroleerd werden op identiteitskaart bij het kopen van alcohol in de supermarkt of in de horeca en of zij zelf dachten dat hun alcoholinname was veranderd na het invoeren van de nieuwe wetgeving. De relatie tussen de afhankelijke en de onafhankelijke variabele zal geanalyseerd worden door middel van een Pearsoncorrelatie.

De gevonden resultaten kunnen alleen gegeneraliseerd worden naar de jongeren die aan het onderzoek hebben meegewerkt. De generaliseerbaarheid was in dit onderzoek moeilijk te waarborgen. Dit komt door de gekozen steekproeftrekking, er is gebruik gemaakt van een vrij specifieke groep jongeren. Ze waren allen afkomstig uit de Gemeente Delft, zaten op dezelfde school en hadden allen een hoog opleidingsniveau.

Resultaten

De data zijn verkregen uit onderzoek onder 92 jongeren op een middelbare school in de gemeente Delft. Er hebben 44 jongens en 47 meisjes deelgenomen, van 15 tot en met 18 jaar. De jongeren waren afkomstig uit HAVO en VWO, vanaf het vierde tot en met het zesde leerjaar. Allereerst wordt de aard, ernst en omvang van het alcoholgebruik onder de ondervraagde jongeren weergegeven. Vervolgens worden de boodschappen vanuit de omgeving die jongeren krijgen beschreven. Tenslotte wordt de gevonden samenhang tussen de boodschappen die jongeren krijgen vanuit de omgeving en hun daadwerkelijk alcoholgebruik uiteengezet.

Ernst, aard en omvang van het alcoholgebruik

25% van de ondervraagde jongeren gaf aan in het weekend één tot drie glazen alcohol te drinken. 22,8% dronk vier tot zes glazen, 13% dronk zeven tot tien glazen en 6,5% dronk 11 glazen of meer. 27,2% gaf aan nooit alcohol te drinken. Over het algemeen dronken jongens meer dan meisjes maar dit verschil was niet significant, $t(85) = 1.93$, $p = >.05$, 95% CI [0.03,2.32]. Wat betreft het verschil in alcoholgebruik per leeftijdscategorie dronken de 15- jarigen het minst, de 16-, en 17-jarigen ongeveer evenveel en de 18-jarigen het meest, het verschil tussen 18-jarigen en de andere leeftijdsgroepen was met een ANOVA significant, $F(3,82) = 3.62$, $p < .05$, $\eta^2 = 0.12$. Wat betreft dronkenschap gaf 23,9% van de jongeren aan in het afgelopen jaar één of twee keer dronken te zijn geweest, bij 19,6% was dat drie tot zeven

keer, bij 5,4% acht tot tien keer en 9,8% van de jongeren gaf aan meer dan tien keer dronken te zijn geweest in het afgelopen jaar. 10,9% gaf aan niet dronken te zijn geweest.

De 16- en 17-jarige jongeren gaven aan vooral alcohol van vrienden te krijgen. De 18-jarigen kochten vooral zelf alcohol. Over het algemeen dronken jongeren vooral alcohol tijdens het uitgaan, bij vrienden thuis of bij hun ouders thuis. De 16- en 17-jarigen dronken vooral bij vrienden thuis en de 18-jarigen vooral tijdens het uitgaan. Er werd door de jongeren vooral bier, wijn en sterke drank gedronken. Als belangrijkste reden om te drinken, gaven de jongeren aan dat zij alcohol drinken als gezellig en lekker ervaren.

Op de vraag of er meer, minder of evenveel werd gedronken na de wetsinvoering werd per leeftijdscategorie verschillend geantwoord. Het aantal jongeren dat aangaf meer te zijn gaan drinken was minimaal. Van de 16-jarigen gaf 21% aan minder te zijn gaan drinken, van de 17-jarigen was dit 33% en van de 18-jarigen 3,4% van de jongeren. Het bleek dat 47,4% van de 16-jarigen aangaf evenveel te drinken, bij de 17-jarigen was dit 33% en bij de 18-jarigen 69% van de jongeren. Ongeveer een kwart van de jongeren gaf aan helemaal geen alcohol te drinken.

Boodschappen over alcoholgebruik vanuit de omgeving

Het controleren op identiteitsbewijs tijdens het kopen van alcohol in de supermarkt of in de horeca en het krijgen van voorlichting op school vallen onder de boodschappen die jongeren krijgen vanuit hun omgeving. 22,8% van de leerlingen gaf aan vaak en 16,3% gaf aan soms gecontroleerd te worden als zij alcohol wilden kopen in de supermarkt. De 16-jarigen werden het meest gecontroleerd en de 18-jarigen het minst. Wat betreft onderscheid in sekse werden jongens meer gecontroleerd dan meisjes. In de horeca gaf 23,9% van de leerlingen aan bijna nooit en 16,3% soms gecontroleerd te worden. Over het algemeen werden wat betreft sekse mannen en wat betreft leeftijdscategorie 17- en 18-jarigen het meest gecontroleerd.

83,7% van de leerlingen heeft de afgelopen drie jaar geen voorlichting gehad over alcohol. De 15,2% die wel voorlichting hebben gehad, gaven aan voorlichting over alcoholgebruik wel belangrijk te vinden maar met de voorlichting niks te doen in hun dagelijks leven. Een (gast)docent die voor de klas uitleg gaf over alcoholgebruik bleek de meest gerapporteerde manier van voorlichten te zijn.

De relatie tussen de boodschappen uit de omgeving en alcoholgebruik

Vervolgens is de relatie tussen de boodschappen vanuit de verschillende systemen, de supermarkt, de horeca, ouders, straat, vrienden en school, met het daadwerkelijke alcoholgebruik van de jongeren berekend door middel van een Pearsoncorrelatie. De correlatie coëfficiënten staan weergegeven in Tabel 1.

Tabel 1.

Correlatie coëfficiënten van alcoholgebruik in het weekend en boodschappen over alcohol gebruik vanuit de systemen

Boodschappen over alcohol	Systemen					
	Supermarkt	Horeca	Ouders	Straat	Vrienden	School
Alcohol is lekker	.456**	.225*	.442**	.227*	.322**	.202
Alcohol is gezellig	.300**	.316**	.386**	.145	.301**	.143
Alcohol in niet goed voor je	-.063	.057	-.001	-.134	-.021	-.252*
Alcohol drinken is stoer	.133	-.060	.288**	-.066	.08	-.039
Alcohol is onschadelijk	.155	-.342**	.077	-.098	.000	-.150
Alcohol hoort bij een avond uit	.162	.038	.383**	.066	.166	-.062
Je moet oppassen met alcohol	.044	-.014	.039	-.269*	-.053	-.200

** p < .01, twee-zijdig

* p < .05, twee-zijdig

Het bleek dat er in het algemeen vooral positieve relaties zijn tussen boodschappen vanuit de omgeving en alcoholgebruik, waarvan: ‘alcohol is lekker’ en ‘alcohol is gezellig’ het meest significant samenhangen met het alcoholgebruik. Jongeren ontvingen naast boodschappen die positief samenhangen met hun alcoholgebruik ook boodschappen vanuit hun omgeving die negatief samenhangen met alcoholgebruik. Deze negatieve relaties tussen

boodschappen vanuit de omgeving met alcoholgebruik bleken echter overwegend niet significant te zijn.

Wat betreft de zenders van de boodschappen, de verschillende systemen, hingen de boodschappen vanuit ouders het meest significant positief samen met alcoholgebruik. Daaropvolgend hingen de boodschappen van vrienden en de supermarkt het meest significant positief samen met het alcoholgebruik. Ook bleek er met boodschappen vanuit de horeca een positieve significante samenhang te bestaan met alcoholgebruik. Daarnaast bleek er ook een significante negatieve samenhang te bestaan tussen één boodschap vanuit de horeca en alcoholgebruik namelijk: alcohol is niet goed voor je. Dit was dezelfde boodschap die vanuit school ook negatief significant samen bleek te hangen met alcoholgebruik. De overige boodschappen vanuit school hingen overwegend negatief samen met alcoholgebruik, hoewel niet significant.

Conclusie & Discussie

In Nederland is schadelijk alcoholgebruik onder de jeugd een groeiend probleem (Verdurmen et al., 2012). Om schadelijk alcoholgebruik te voorkomen heeft de overheid een wet ingesteld die alcoholgebruik onder de 18 jaar verbiedt (Rijksoverheid, 2014). Wetgeving is een voorbeeld van de vele boodschappen die jongeren krijgen vanuit hun omgeving over alcoholgebruik (Bronfenbrenner, 1994). Met dit onderzoek is geprobeerd de volgende vragen te beantwoorden:

- Wat is de ernst, aard en omvang van alcoholgebruik onder jongeren?
- Welke boodschappen krijgen jongeren over alcoholgebruik uit hun omgeving?
- Wat is de relatie tussen deze boodschappen en het daadwerkelijk alcoholgebruik?

Dit is onderzocht onder 92 respondenten op een middelbare school in de Gemeente Delft. Uit de onderzoeksresultaten bleek dat in de Gemeente Delft onder de onderzochte jongeren, ondanks dat een kwart aangaf helemaal geen alcohol te drinken, door de overige 75% over het

algemeen veel alcohol wordt gedronken. Zo gaf 22,8% aan in het weekend vier tot zes glazen alcohol te drinken en was 19,6% het afgelopen jaar drie tot zeven keer dronken geweest. Over het algemeen gaven jongeren aan na de invoering van de nieuwe wetgeving nog evenveel te drinken als daarvoor en werd er door jongeren aangegeven dat zij nauwelijks gecontroleerd werden op identiteitskaart als zij alcohol wilden kopen in de horeca. In de supermarkt werd overigens wel veel gecontroleerd volgens de jongeren. Ongeveer 80% van de jongeren gaf aan in de afgelopen drie jaar, op school, geen voorlichting te hebben gehad over alcohol.

Wat betreft de boodschappen uit de omgeving hingen vooral: ‘alcohol is lekker’ en ‘alcohol is gezellig’ significant positief samen met alcoholgebruik. Deze positieve samenhang met alcoholgebruik werd vooral gevonden vanuit ouders, vrienden, supermarkt en horeca. De vanuit school gegeven boodschappen hingen overwegend negatief, maar niet significant, samen met alcoholgebruik, behalve één namelijk: ‘alcohol is niet goed voor je’. Er was weinig samenhang tussen de boodschappen vanuit de straat en het alcoholgebruik.

Het huidige onderzoek heeft een aantal beperkingen. Allereerst zijn de data verkregen door middel van zelfrapportage, waarin het ging om de perceptie van de jongeren. Ten tweede kan er tijdens het invullen van de vragenlijsten sprake zijn geweest van sociaal wenselijke antwoorden. Om deze redenen en omdat er gebruik is gemaakt van correlaties kan er met de gevonden resultaten niet worden bewezen dat het alcoholgebruik van jongeren daadwerkelijk wordt beïnvloed door boodschappen uit de omgeving. Daarom kunnen er geen causale uitspraken worden gedaan over de gevonden relaties tussen de boodschappen en het alcoholgebruik. Echter omdat uit vele onderzoeken is gebleken dat de omgeving invloed heeft op het alcoholgebruik van jongeren (Anderson et al., 2009; Borsari & Carey, 2005; Brendgen et al., 2000; Bronfenbrenner, 1994; Hawkins et al., 1992; Wills & Yaeger, 2003) worden de gevonden relaties (correlatiecoëfficiënten) geïnterpreteerd in de richting dat het

alcoholgebruik van de jongeren beïnvloed wordt door de ontvangen boodschappen en niet andersom.

De gevonden resultaten kunnen alleen gegeneraliseerd worden naar de groep jongeren die onderzocht is binnen dit onderzoek. Het was de generalisatie van de onderzoeksgegevens ten goede gekomen als er naast jongeren in de Gemeente Delft ook jongeren binnen anderen gemeenten waren onderzocht en er ook jongeren waren ondervraagd vanuit verschillende opleidingsniveaus in plaats van alleen HAVO en VWO. Desondanks zeggen de resultaten wel iets over de perceptie van boodschappen uit de omgeving door de ondervraagde jongeren in de Gemeente Delft en hoe deze samenhangen met hun alcoholgebruik. Daarnaast zouden andere jongeren binnen deze gemeente dezelfde boodschappen kunnen ontvangen over alcohol omdat zij bijvoorbeeld dezelfde supermarkt, school of horecagelegenheid bezoeken.

Er kunnen twee belangrijke conclusies uit de resultaten getrokken worden wat betreft de boodschappen die jongeren krijgen en de samenhang met hun alcoholgebruik. Ten eerste blijken de jongeren positieve en negatieve boodschappen te krijgen over alcohol. Echter blijkt dat vooral de boodschappen die zich positief uitlaten over alcoholgebruik significant positief samenhangen met het alcoholgebruik. Het lijkt zo te zijn dat de positieve boodschappen bij de jongeren meer binnenkomen dan de negatieve. Dit komt overeen met de literatuur waaruit bleek dat het drinken van alcohol geassocieerd wordt met gezelligheid en sociaal geaccepteerd is (Sharpe & Lowe, 1989). Het is dan ook niet verwonderlijk dat de ondervraagde jongeren over het algemeen een zeer positieve attitude hadden tegenover alcoholgebruik en veel alcohol bleken te drinken. Net zoals blijkt uit eerder Nederlands onderzoek naar alcoholgebruik onder de jeugd (van Hasselt, 2010).

Ten tweede lijkt het zo te zijn dat naast de inhoud van de boodschap, het belangrijk is vanuit welk systeem deze boodschap ontvangen wordt. Vooral de positieve boodschappen over alcohol vanuit ouders en vrienden hingen het significant positief samen met

alcoholgebruik. Het lijkt erop dat ouders en vrienden de meeste invloed hebben op alcoholgebruik van jongeren. Waarschijnlijk omdat ouders en vrienden volgens het model van Bronfenbrenner onder het microsysteem vallen en dus het dichtst bij de jongeren staan (Bronfenbrenner, 1994). Dat vrienden positieve boodschappen zouden geven over alcoholgebruik en jongeren hiermee zouden beïnvloeden was een verwachting van dit onderzoek en deze is bevestigd. Echter was er niet verwacht dat ouders jongeren blijkbaar veel positieve boodschappen geven over alcoholgebruik en dat dit positief samenhangt met hun alcoholgebruik. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat ouders, wellicht onbedoeld, door middel van voorbeeldgedrag zoals zelf veel alcohol drinken hun kinderen hier ook toe aanzetten. Verder was het opvallend dat de boodschappen vanuit school en straat, of ze nou positief of negatief waren, bijna niet significant samenhangen met alcoholgebruik. Jongeren lijken zich van de school en straat als boodschappers over alcoholgebruik dus weinig aan te trekken. Een suggestie ter verklaring hiervan is ten eerste dat de school een omgeving is waarin jongeren meestal niet direct met alcohol in aanraking komen, terwijl dit in de andere systemen wel vaak zo is. Ten tweede zou de school een voorlichtende functie wat betreft alcohol kunnen hebben (Hawkins et al., 1992; Tobler et al., 2000). Uit dit onderzoek bleek echter dat 80% van de ondervraagde jongeren aangaf geen voorlichting te hebben gehad over alcohol. De boodschappen van de straat zouden weinig invloed kunnen hebben omdat er op straat vele verschillende boodschappen worden gegeven, zoals verschillende vormen van reclame, en jongeren hier misschien niet altijd even alert op zijn.

De nieuwe alcoholwetgeving is ingesteld om het gedrag van jongeren wat betreft alcoholgebruik te veranderen met als doel schadelijk alcoholgebruik en de gevolgen daarvan te voorkomen en terug te dringen (Rijksoverheid, 2014). Uit de literatuur bleek dat het verlagen van de minimumleeftijd waarop alcohol gedronken en gekocht mag worden alleen helpt bij het verminderen en voorkomen van schadelijke gevolgen van alcoholgebruik als

deze consequent wordt nageleefd (Brand et al., 2007; Komro & Toomey, 2002; Toomey et al., 2013). Vanuit de huidige onderzoeksresultaten blijkt dat dit in de horeca niet overal gebeurt maar in de supermarkt wel. Ondanks dat er volgens de jongeren in de supermarkt veel gecontroleerd wordt op identiteitsbewijs geven ongeveer de helft van de 16-jarigen toch aan na het invoeren van de nieuwe alcoholwet nog evenveel te drinken. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat jongeren onder de 18 jaar vooral alcohol blijken te drinken bij hun ouders en vrienden thuis. Het probleem lijkt zich op deze manier alleen te verplaatsen in plaats van opgelost te worden. Alleen het verbieden van alcoholgebruik onder een bepaalde leeftijdsgrens lijkt dus niet voldoende te zijn om het gedrag van jongeren wat betreft alcoholgebruik onder jongeren te veranderen.

Volgens het ASE model (Brug et al., 2012) wordt het proces van gedragsverandering beïnvloed door de gedragsdeterminanten: attitude, sociale invloed en eigen effectiviteitsverwachting (Ajzen, 2001; Brug et al., 2012). Deze determinanten bepalen de intentie die een persoon heeft om bepaald gedrag uit te voeren (Brug et al., 2012). Uit dit onderzoek blijkt dat jongeren op dit moment de intentie hebben om juist wel alcohol te drinken. Dit kan mogelijk verklaard worden door de invloed van de gedragsdeterminanten. Het blijkt namelijk dat de boodschappen vanuit de omgeving (sociale invloed) en de mening van de jongeren over alcoholgebruik (attitude) positief zijn over alcoholgebruik. Naast de sociale invloed en attitude die jongeren hebben wat betreft alcoholgebruik, speelt ook de determinant eigen effectiviteitsverwachting een belangrijke rol. Jongeren moeten namelijk zelf de intentie hebben tot gedragsverandering en hierbij is de verwachting van, en het vertrouwen in de eigen competenties en vaardigheden belangrijk. Wat betreft de eigen effectiviteitsverwachting, is het zeer onwaarschijnlijk te noemen dat jongeren die aangeven veel positieve boodschappen te ontvangen over alcoholgebruik uit hun omgeving en die daarnaast een positieve attitude blijken te hebben tegenover alcoholgebruik, gaan nadenken

over benodigde competenties en vaardigheden om hun alcoholinname te beperken. Volgens het model is een noodzakelijke voorwaarde voor gedragsverandering dat alle determinanten inhoudelijk overeenkomen (Brug et al., 2012).

Naar aanleiding van de resultaten uit dit onderzoek, lijkt het onder de bevroegde jongeren zo te zijn dat de besproken determinanten de jongeren juist stimuleren tot het drinken van alcohol. Op deze manier kan het gewenste effect van de nieuwe wetgeving, namelijk het schadelijk alcoholgebruik onder jongeren verminderen, ondermijnd worden. Een mogelijke implicatie voor de praktijk is dat preventie van schadelijk alcoholgebruik, naast wetgeving, ook gericht wordt op de invloed die boodschappen uit de omgeving hebben op het alcoholgebruik van jongeren.

Referenties

- Adalbjarnardottir, S., & Hafsteinsson, L. F. (2001). Adolescents' perceived parenting styles and their substance use: Concurrent and longitudinal analyses. *Journal of Research on Adolescence, 11*, 401–423. doi:10.1111/1532-7795.00018
- Ajzen, I. (2001). Nature and operation of attitudes. *Annual Review of Psychology, 52*, 27-58. doi:10.1146/annurev.psych.52.1.27
- Anderson, P., de Bruijn, A., Angus, K., Gordon, R., & Hastings, G. (2009). Impact of alcohol advertising and media exposure on adolescent alcohol use: A systematic review of longitudinal studies. *Alcohol & Alcoholism, 44*, 229–243. doi:10.1093/alcalc/agn115
- Bachman, J. G., O'Malley, P.M., Schulenberg, J.E., Johnston, L.D., Freedman-Doan, P., & Messersmith, E.E. (2008). The education-drug use connection: How successes and failures in school relate to adolescent smoking, drinking, drug use and delinquency. New York: Lawrence Erlbaum.
- Brand, D. A., Saisana, M., Rynn, L. A., Pennoni, F., & Lowenfels, A. B. (2007). Comparative analysis of alcohol control policies in 30 countries. *Plos Medicine, 4*, 752-759. doi:10.1371/journal.pmed.0040151
- Brendgen, M., Vitaro, F. & Bukowski, W. M. (2000). Deviant friends and early adolescents' emotional and behavioral adjustment. *Journal of Research on Adolescence, 10*, 173-189. doi:10.1207/SJRA1002_3
- Bronfenbrenner, U. (1994). Ecological models of human development. In M. Gauvail & M. Cole (Eds.), *International encyclopedia of education*, 37-43, Retrieved from <http://www.psy.cmu.edu/~siegler/35bronfebrenner94.pdf>
- Brown, S. A., & Tapert, S. F. (2004). Adolescence and the trajectory of alcohol use: Basic to clinical studies. *Annals of the New York Academy of Sciences, 1021*, 234–244. doi: 10.1196/annals.1308.028

- Brug J., Van Assema P., & Lechner L. (2012). Gezondheidsvoorlichting en gedragsverandering: Een planmatige aanpak. Assen: Van Gorcum. 8^e geheel gewijzigde druk.
- Centraal bureau voor de statistiek (2008). Gemeente Op Maat 2006. Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- Collins, R. L., Ellickson, P. L., McCaffrey, D., & Hambarsoomians, K. (2007). Early adolescent exposure to alcohol advertising and its relationship to underage drinking. *Journal of Adolescent Health, 40*, 527–534. doi:10.1016/j.jadohealth.2007.01.002
- DeWit, D. J., Adlaf, E. M., Offord, D. R., & Ogborne, A. C. (2000). Age at first alcohol use: A risk factor for the development of alcohol disorders. *The American Journal of Psychiatry, 157*, 745–750. doi:10.1176/appi.ajp.157.5.745
- Engels, R. C. M. E., Hermans, R., van Baaren, R. B., Hollestein, T., & Bot, S. M. (2009). Alcohol portrayal on television affects actual drinking behaviour. *Alcohol & Alcoholism, 44*, 244–249. doi:10.1093/alcalc/agg003
- Eisenberg, M. E., Neumark-Sztainer, D., Fulkerson, J. A., & Story, M. (2008). Family meals and substance use: Is there a long-term protective association? *Journal of Adolescent Health, 43*, 151-156. doi:10.1016/j.jadohealth.2008.01.019
- Fergusson, D. M., Swain-Campbell, N. R., & Horwood, L. J. (2002). Deviant peer affiliations, crime and substance use: A fixed effects regression analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology, 30*, 419-430. doi:10.1023/A:1015774125952
- Hawkins, J. D., Catalano, R. F., & Miller, J. Y. (1992). Risk and protective factors for alcohol and other drug problems in adolescence and early adulthood: Implications for substance abuse prevention. *Psychological Bulletin, 112*, 64-105. doi:10.1037/0033-2909.112.1.64

- Hingson, R. W., & Zha, W. (2009). Age of drinking onset, alcohol use disorders, frequent heavy drinking, and unintentionally injuring oneself and others after drinking. *Pediatrics*, *123*, 1477–1484. doi:10.1542/peds.2008-2176
- Kloep, M., Hendry, L. B., Ingebrigtsen, J. E., Glendinning, A., & Espnes, G. A. (2001). Young people in 'drinking' societies? Norwegian, Scottish and Swedish adolescents' perceptions of alcohol use. *Health Education Research*, *16*, 279-291. doi:10.1093/her/16.3.279
- Komro, K. A., & Toomey, T. L. (2002). Strategies to prevent underage drinking. *Alcohol Research & Health*, *26*, 5-14. Retrieved from <http://pubs.niaaa.nih.gov/publications/arh26-1/5-14.htm>
- Kuntsche, E., Knibbe, R., Gmel, G., Engels, R. (2005). Why do young people drink? A review of drinking motives. *Clinical Psychology Review*, *25*, 841-861. doi:10.1016/j.cpr.2005.06.002
- Kuntsche, E., Knibbe, R., Gmel, G., Engels, R. (2006). Who drinks and why? A review of socio-demographic, personality, and contextual issues behind the drinking motives in young people. *Addictive Behaviors*, *31*, 1844-1857. doi:10.1016/j.addbeh.2005.12.028
- Monshouwer, K., Verdurmen, J., van Dorsselaer, S., Smit, E., Gorter, A. & Vollenberg, W. (2008). Jeugd en riskant gedrag 2007: Kerngegevens uit het peilstationsonderzoek scholieren. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Pumariega, A., Rodriguez, L. & Kilgus, M. (2004). Substance abuse among adolescents, current perspectives. *Addictive disorders and their treatment*, *3*, 145-155. doi:10.1097/01.adt.0000142828.49203.b0
- Rijksoverheid (2014). Alcohol in de wet. Retrieved from http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/alcohol/alcohol-in-de-wet?utm_campaign=sea-t-gezondheid_en_zorg-a

alcohol_in_de_wet&utm_term=%2Bwetgeving%20%2Balcohol&gclid=COKKhqv8
qr0CFeXLtAodmiEAnQ (20-03-2014)

Schrijvers, C.T.M. & Schuit, A.J. (2010) Middelengebruik en seksueel gedrag van jongeren met een laag opleidingsniveau. Bilthoven: RIVM

Sharp, D. J., & Lowe, G. (1989). Adolescents and alcohol: A review of the recent british research. *Journal of adolescence*, 12, 295-307. doi:10.1016/0140-1971(89)90079-1

Snoek, A., Wits, E. & van der Stel, J. (2010). Kwetsbare groepen jeugdigen en (problematisch) middelengebruik: visie en interventiematrix. Rotterdam: IVO.

Stolle, M., Sack, P. M., & Thomasius, R. (2009). Binge drinking in childhood and adolescence. *Deutsches Ärzteblatt International*, 106, 323-328.
doi:10.3238/arztebl.2009.0323

Theunissen, M. J., Jansen, M., & van Gestel, A. (2011). Are mental health and binge drinking associated in Dutch adolescents? Cross-sectional public health study. *Biomed Central*, 100, 4. doi: 10.1186/1756-0500-4-100

Tobler, N. S., Roona, M. R., Ochsborn, P., Marshall, D. G., Streke, A. V., & Stackpole, K. M. (2000). School-based adolescent drug prevention programs: 1998 meta-analysis. *The Journal of Primary Prevention*, 20, 275-336. doi:10.1023/A:1021314704811

Toomey, T. L., Lenk, K. M., Nelson, T. F., & Jones, A. M. (2013). Impact of alcohol policies on college student health (Including Alcohol Access Restrictions, Policy Enforcement, Amnesty Policies). *Interventions for Addiction*, 3, 903-915.
doi:10.1016/B978-0-12-398338-1.00091-9

Valkenberg, H. (2010). Alcoholvergiftigingen en ongevallen met alcohol bij jongeren van 10 tot en met 24 jaar. Amsterdam: Stichting Consument en Veiligheid

Van Hasselt, N. (2010). Preventie van schadelijk alcoholgebruik en drugsgebruik onder jongeren. Utrecht: Trimbos-instituut.

- Van Wersch, A., & Walker, W. (2009). Binge-drinking in Britain as a social and cultural phenomenon: The development of a grounded theoretical model. *Journal of Health Psychology, 14*, 24–134. doi:10.1177/1359105308097952
- Verdurmen, J., Monshouwer, K., van Dorsselaer, S., Lokman, S., Vermeulen-Smit, E., & Volleberg, W. (2012). Jeugd en riskant gedrag 2011: Kerngegevens uit het peilstationsonderzoek scholieren. Utrecht: Trimbos-instituut.
- Wills, T. A., Cleary, S., Filer, M., Shinar, O., Mariani, J., & Spera, K. (2001). Temperament related to early-onset substance use: Test of a developmental model. *Prevention Science, 2*, 145-163. doi: 1389-4986/01/0900-0145\$19.50/1
- Wills, T. A., Sandy, J. M., Yaeger, A., & Shinar, O. (2001). Family risk factors and adolescent substance use: Moderation effects for temperament dimensions. *Developmental Psychology, 37*, 283-297. doi:10.1037/0012-1649.37.3.283
- Wills, T. A., & Yaeger, A. M. (2003). Family factors and adolescent substance use: Models and mechanisms. *Current Directions in Psychological Science, 12*, 222-226. doi:10.1046/j.0963-7214.2003.01266.x
- Zeigler, D. W., Wang, C. C., Yoast, R. A., Dickinson, B. D., McCaffree, M. A., Robinowitz, B. D., & Sterling, M. L. (2005). The neurocognitive effects of alcohol on adolescents and college students. *Preventive Medicine, 40*, 23-32. doi:10.1016/j.ypmed.2004.04.044

Bijlage

Vragenlijst

Het is jullie waarschijnlijk allemaal bekend dat het sinds 1 januari 2014 verboden om alcohol te kopen en te drinken als je onder de 18 bent. Als je nu 16 of 17 jaar bent mag je ineens geen alcohol meer kopen terwijl dit eerst wel mocht. Wij zijn benieuwd naar het effect dat deze wet heeft op het alcoholgebruik van jongeren onder de 18 in Nederland. Wij zullen vragen stellen over jullie alcoholgebruik, hoe jullie aan alcohol komen en de boodschap die jullie krijgen vanuit de omgeving over alcoholgebruik. Wat betreft boodschap uit de omgeving kun je bijvoorbeeld denken aan de reactie die je krijgt van de caissière in de supermarkt of een barman tijdens het uitgaan als je alcohol wil kopen of bestellen, maar ook aan voorlichting over alcoholgebruik die je krijgt vanuit school of de gesprekken met je ouders en/of vrienden over alcoholgebruik. Tot slot willen wij graag weten wat jullie eigen mening over deze nieuwe wetgeving is.

Deze vragenlijst is anoniem.

Niemand krijgt dus jou antwoorden te zien behalve wij als onderzoekers. Er wordt niet naar je naam gevraagd dus kunnen wij nooit achterhalen wie je bent. Er zijn geen goede of foute antwoorden. Alle antwoorden zijn goed en bruikbaar, maar we hebben er wel het meeste aan als de vragenlijst naar waarheid wordt ingevuld.

Succes en alvast bedankt!

Omcirkel het antwoord dat voor jou juist is!

1. Geslacht

- a. man
- b. vrouw

2. Leeftijd

- a. 15 jaar of jonger
- b. 16
- c. 17
- d. 18 jaar of ouder

3. Leerjaar

- a. 4 Havo
- b. 5 Havo

4. Heb je de afgelopen drie jaar op school weleens voorlichting gehad over alcoholgebruik?

- a. Nee (ga door naar vraag 7)
- b. Ja

5. Er zijn meerdere manieren om voorlichting over alcoholgebruik te geven. Kruis aan op welke manieren jij voorlichting hebt gehad. *Je mag er meerderen aankruisen.*

- a. De (gast)docent vertelde en ik luisterde.
- b. De (gast)docent nodigde ons uit om over eigen ervaringen te vertellen.
- c. De (gast)docent nodigde ons uit om vragen te stellen.
- d. De (gast)docent nodigde ons uit om met elkaar te discussiëren.
- e. De voorlichting was eenmalig.
- f. De voorlichting werd verspreid over meerdere dagen.
- g. Ik heb opdrachten gemaakt over alcohol en alcoholgebruik.
- h. anders namelijk:

6. Kruis aan bij de stelling of je deze vindt kloppen of niet.

Stellingen	Klopt helemaal	Klopt	Klopt niet	Klopt helemaal niet
Ik vond de voorlichting leerzaam				
Voorlichting geven over alcoholgebruik is belangrijk				
Ik gebruik de informatie uit de voorlichting in mijn leven				
Door de voorlichting drink ik minder alcohol				
Door de voorlichting drink ik meer alcohol				
De voorlichting heeft mij beïnvloed in mijn alcoholgebruik				

7. Hoeveel glazen alcohol drink jij meestal doordeweeks, van maandag tot en met donderdag?

- a. 1 glas
- b. 2 glazen
- c. 3 glazen
- d. 4 glazen
- e. 5 glazen
- f. 6 glazen
- g. 7 tot 10 glazen
- h. 11 glazen of meer
- i. Ik drink op doordeweekse dagen geen alcohol

8. Hoeveel glazen alcohol drink jij meestal in het weekend, op vrijdag, zaterdag en zondag?

- a. 1 glas
- b. 2 glazen
- c. 3 glazen
- d. 4 glazen
- e. 5 glazen
- f. 6 glazen
- g. 7 tot 10 glazen
- h. 11 glazen of meer
- i. Ik drink in het weekend geen alcohol

9. Hoe kom jij aan alcohol? *Je mag meerdere antwoorden aankruisen.*

- a. Ik koop het zelf
- b. van vrienden
- c. van mijn vader
- d. van mijn moeder
- e. van mijn broer/zus
- f. van een ander familielid
- g. van onbekenden
- h. van iemand anders, namelijk.....
- i. Ik drink geen alcohol (ga door naar vraag 15)

10. Wat voor soort alcoholische drank drink je meestal? *Je mag meerdere antwoorden aankruisen.*

- a. Bier (pils, speciale bieren)
- b. Wijn (rood, wit, rosé, champagne)
- c. Premixen (kant en klaar gemixte dranken zoals Bacardi Breezer, Smirnoff Ice)
- d. Sterke drank (evt. gemixt met fris) (zoals wodka, rum, cognac, whisky, tequila, gin, Coebergh)
- e. Shooters (zoals Kleiner Feigling, Dropshot, Flugel)
- f. Likeur (evt. gemixt met fris) (zoals Safari, Pisang Ambon, Passoa, Baileys, Amaretto, Malibu)
- g. Anders, namelijk.....

11. Op welke plekken drink je? *Je mag meerdere antwoorden aankruisen.*

- a. Thuis
- b. Bij familie thuis
- c. Bij vrienden of vriendinnen thuis
- d. Tijdens het uitgaan bijvoorbeeld in een discotheek, club of kroeg
- e. In een restaurant
- f. In een (sport)kantine
- g. Op straat of in een park
- h. In een (gehuurde) feestzaal
- i. Ergens anders, namelijk.....

12. Ben je wel eens dronken geweest in het afgelopen jaar?

- a. Nee
- b. Ja, 1 keer
- c. Ja, 2 keer
- d. Ja 3 tot 7 keer
- e. Ja 8 tot 10 keer
- f. meer dan 10 keer

13. Wat is de reden dat je alcohol drinkt? *Je kan meerdere antwoorden kiezen.*

- a. Het is gezellig
- b. Ik vind het lekker
- c. Ik voel mij meer op mijn gemak
- d. Omdat iedereen het doet
- e. Om aangeschoten te worden
- f. Om dronken te worden
- g. Om problemen te vergeten
- h. anders namelijk....

14. Na het invoeren van de nieuw wet drink ik:

- a. meer alcohol als voor de invoering van de wet
- b. evenveel alcohol als voor de invoering van de wet
- c. minder alcohol als voor de invoering van de wet

De vragen gaan verder op de volgende pagina!

15. Kruis aan tot in hoeverre de stelling klopt:

Stellingen	Klopt helemaal	Klopt	Klopt niet	Klopt helemaal niet
De supermarkt geeft mij de volgende boodschappen over alcohol gebruik:				
Alcohol is lekker				
Alcohol is gezellig				
Alcohol is niet goed voor je				
Alcohol drinken is stoer				
Alcohol is onschadelijk				
Alcohol hoort bij een avond uit				
Je moet oppassen met alcohol				
De horeca geeft mij de volgende boodschappen over alcohol gebruik:				
Alcohol is lekker				
Alcohol is gezellig				
Alcohol is niet goed voor je				
Alcohol drinken is stoer				
Alcohol is onschadelijk				
Alcohol hoort bij een avond uit				
Je moet oppassen met alcohol				
Mijn ouder(s) geven mij de volgende boodschappen over alcohol gebruik:				
Alcohol is lekker				
Alcohol is gezellig				
Alcohol is niet goed voor je				
Alcohol drinken is stoer				
Alcohol is onschadelijk				
Alcohol hoort bij een avond uit				
Je moet oppassen met alcohol				
Op straat (bijv. Reclame) krijg ik de volgende boodschappen over alcohol gebruik:				
Alcohol is lekker				
Alcohol is gezellig				
Alcohol is niet goed voor je				
Alcohol drinken is stoer				
Alcohol is onschadelijk				
Alcohol hoort bij een avond uit				
Je moet oppassen met alcohol				
Mijn vrienden geven mij de volgende boodschappen over alcohol gebruik:				
Alcohol is lekker				
Alcohol is gezellig				
Alcohol is niet goed voor je				
Alcohol drinken is stoer				
Alcohol is onschadelijk				
Alcohol hoort bij een avond uit				
Je moet oppassen met alcohol				

Stellingen	Klopt helemaal	Klopt	Klopt niet	Klopt helemaal niet
De school/docenten geven mij de volgende boodschappen over alcohol gebruik:				
Alcohol is lekker				
Alcohol is gezellig				
Alcohol is niet goed voor je				
Alcohol drinken is stoer				
Alcohol is onschadelijk				
Alcohol hoort bij een avond uit				
Je moet oppassen met alcohol				

16. Als ik alcohol wil kopen in de supermarkt wordt er vaak naar mijn id gevraagd:

- a. altijd
- b. vaak
- c. soms
- d. bijna nooit
- e. nooit
- f. Ik koop nooit alcohol in de supermarkt

17. Als ik alcohol wil kopen en gebruiken tijdens het uitgaan wordt er vaak naar mijn id gevraagd

- a. altijd
- b. vaak
- c. soms
- d. bijna nooit
- e. nooit
- f. Ik koop nooit alcohol tijdens het uitgaan
- g. Ik ga nooit uit

Vragen gaan verder op de volgende pagina.

18. Kruis aan of je het eens bent met de stelling of niet.

Stellingen	Helemaal mee eens	me eens	Niet mee eens	Helemaal niet mee eens
Alcohol is lekker				
Alcohol drinken is gezellig				
Alcohol is niet goed voor je				
Alcohol drinken is stoer				
Alcohol is onschadelijk				
Alcohol drinken hoort bij een avondje uit				
Met alcohol drinken moet je voorzichtig zijn				
De supermarkt stimuleert mij om alcohol te drinken				
De horeca stimuleert mij om alcohol te drinken				
Mijn vrienden stimuleren mij om alcohol te drinken				
Mijn ouders stimuleren mij om alcohol te drinken				
School stimuleert mij om alcohol te drinken				
Op straat word ik gestimuleerd om alcohol te drinken				

19. Denk even terug aan de vraag over verschillende boodschappen die je krijgt over alcoholgebruik vanuit je omgeving. Welke boodschappen beïnvloeden je het meest in je alcoholgebruik. Beschrijf de boodschap en van wie je deze krijgt.

Ik word in mijn alcoholgebruik het meest beïnvloed door....(vul aan)

20. Kun je in een paar regels beschrijven wat jij er vindt dat je geen alcohol meer mag kopen en gebruiken door de nieuwe alcohol wet?

Bedankt voor het invullen!